

2009.

Specijalne jedinice su imale važnu ulogu u istoriji ratovanja. Bile su namenjene izazivanju pometnje u redovima neprijatelja, najčešće u pozadini njegovih položaja. Koristeći taktiku „udri i beži“, izvodile su sabotaže i izviđale situaciju iza linije fronta. Ujedno su imale vodeću ulogu u protivdiverzantskoj i protivterorističkoj borbi. Kao prve jedinice specijalne namene u istoriji zabeležene su jedinice reda Templara u Krstaškim ratovima, kao i Nindže u feudalnom Japanu. U Prvom svetskom ratu deystvovala su nemačke *Sturmtruppen* jedinice, a u Drugom britanski *Komandosi*, *SAS*, *Gurke*, američki *Rendžeri* i nemački *Brandenburgeri*. Savremene specijalne jedinice su, pre svega, namenjene borbi protiv terorizma i gerilskih grupacija. U napoznatije spadaju američke *SEAL* i *Zelene beretke*, ruske *Spetsnaz*, *Alfe* i *Vimpel*, francuske *GIGN*, izraelske *Sajeret*, kao i britanske jedinice *SAS* i *SBS*.

Specijalne jedinice se uglavnom osnivaju u okviru regularnih vojnih i policijskih snaga. Namenjene su, pre svega, izvršavanju posebnih zadataka koji zahtevaju specifična znanja i veštine, obuku i opremu koje regularne jedinice ne poseduju u tom obimu.

U Srbiji trenutno postoje četiri specijalne jedinice: tri policijske i jedna vojna. I jedne i druge su prvenstveno namenjene borbi protiv terorizma. Uz to, policijske jedinice koriste se još i za obezbeđenje javnih skupova i manifestacija, odnosno za obezbeđenje važnih lokacija i važnih – domaćih i stranih – ličnosti, kao i za izvođenje visokorizičnih hapšenja i sličnih akcija.

Za ispunjenje ovih namena u Vojsci Srbije osnovana je Specijalna brigada, dok se u sastavu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije nalaze Žandarmerija, Specijalna antiteroristička jedinica (SAJ) i Protivteroristička jedinica (PTJ).

Nastanak specijalnih jedinica u Srbiji

Dve su grupe razloga presudno uticale na osnivanje većeg broja specijalnih jedinica u Srbiji. Prva grupa posredno ishodi iz promena u regionalnom i globalnom bezbednosnom ambijentu, koje su pak (bile) posledica ukidanja blokovske strukture međunarodne zajednice i procesa ubrzane globalizacije. Usledila je potom radikalna izmena liste pretnji koje ugrožavaju bezbednost građanina, države i društva. Na njoj sada dominiraju pretnje nevojnog porekla, kao što su terorizam, organizovani kriminal, proliferacija oružja za masovno uništenje, trgovina ljudima i ljudskim organima, korupcija i sl. Pojavila se zbog toga i u Srbiji potreba da budu osnovane posebno obučene i opremljene jedinice koje će biti specijalizovane za borbu protiv novih bezbednosnih pretnji.

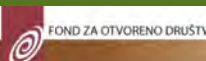
Druga grupa razloga nastajala je po diktatu ratne i političke dinamike na prostorima bivše Jugoslavije i u Srbiji tokom poslednjih 15 godina. U (za)datim okolnostima politika Miloševićevog režima svela se na očuvanje sopstvene vlasti po svaku cenu. Za tu svrhu Milošević je prvo, uz sve ostalo, militarizovao policiju, a u okviru Službe državne bezbednosti osnovao Jedinicu za specijalne operacije (JSO). Ne čudi, stoga, to da su nove vlasti nakon 5. oktobra bile primorane da, doduše sporo i bez jasne zamisli, reorganizuju i preimenuju zatečene specijalne jedinice i stave ih pod svoju kontrolu. Promene su postale neizbežne nakon što je komandni sastav JSO uz podršku tzv. Zemunskog klana izveo atentat na premijera Đinđića marta 2003. godine.

Specijalna brigada Vojske Srbije stvorena je 29. septembra 2006. godine spajanjem i reorganizacijom nekoliko postojećih specijalizovanih vojnih jedinica:

- 63. padobranske brigade, osnovane pedesetih godina XX veka
- 72. specijalne brigade, formirane juna 1992. godine
- 82. pomorskog centra, formiranog 1960. godine.

Lične karte su kratki analitički tekstovi čiji je cilj da u esejističko-novinarskoj formi javnosti predoče ključne podatke o akterima i institucijama sektora bezbednosti u Srbiji, kao i o tokovima njihove reforme.

Ova publikacija štampana je u okviru projekta „Mapiranje i nadgledanje sektora bezbednosti u Srbiji“. Mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove donatora.

Specijalna antiteroristička jedinica policije formirana je 1978. godine i njen sastav bio je smešten u Novom Sadu, Beogradu i Prištini. Od 2000. godine ova jedinica bila je smeštena jedino u Beogradu.

Žandarmerija je formirana 25. juna 2001. godine, nakon političkih promena u Srbiji, a u njen sastav ušli su izabrani pripadnici Posebnih jedinica policije i Jedinice za specijalne operacije (JSO), koje su nakon toga rasformirane. U maju 2007. godine iz sastava Žandarmerije izdvojena je Protivteroristička jedinica.

Protivteroristička jedinica je stavljena pod direktnu komandu ministra policije. Nju čine nekađasnji pripadnici Jedinice za specijalne operacije, dok je komandni kadar doveden iz prištinskog ogranka SAJ.

Status i ovlašćenja

Status, delokrug rada i ovlašćenja specijalnih jedinica nisu u Srbiji uređeni posebnim propisima, pa se na njih primenjuju odredbe Zakona o vojsci, odnosno Zakona o policiji. Odatle se njihovo osnivanje i delovanje uređuje podzakonskim aktima, koji su nedostupni javnosti. Tako, na primer, Zakon o vojsci (2007) pominje specijalce, kao i neke druge pripadnike vojske, samo u delu (članovi 97, 179) u kojem se uređuju posebne beneficije i godišnji odmori. Isto tako, Zakonom o policiji (2006) samo je utvrđeno to da specijalne jedinice mogu biti upotrebljene jedino na osnovu prethodnog odobrenja ministra unutrašnjih poslova, a da predlog za njihovu upotrebu mora da sadrži plan i procenu angažovanja (član 20, st. 6 i 7). Uz to, Pravilnikom o uslovima i načinu upotrebe sredstava prinude (Službeni glasnik RS, 133, 14. 12. 2004) propisani su uslovi za upotrebu, kao i načini upotrebe sredstava prinude koji važe za sve pripadnike policije, uključujući u to i pripadnike specijalnih jedinica.

Specijalne jedinice finansiraju se iz budžeta vojske, odnosno iz budžeta policije, koji je u 2008. godini iznosio 67.122.295.000 dinara, odnosno 45.814.344.000 dinara. Međutim, troškovi njihovog opremanja i obučavanja nisu u ovim budžetima posebno iskazani, te javnost ne zna koliko one godišnje koštaju poreske obveznike u Srbiji.

Uostalom, spoljnu kontrolu rada specijalnih jedinica policije, kao i svih njenih ostalih sastava, na osnovu člana 170 Zakona o policiji vrše Vlada, Narodna skupština i pravosudni organi. Propisima nisu, međutim, utvrđene izričite nadležnosti, načini i postupci za sprovođenje parlamentarne kontrole i javnog nadzora nad specijalnim jedinicama, već sa na njih, uprkos njihovim posebnim misijama i ovlašćenjima, primenjuju važeće odredbe zakona o vojsci i policiji.

U javnosti Srbije malo se zna o specijalnim jedinicama, delom i zbog toga što su one, zbog prirode svog posla, nedovoljno otvorene za medije. Ove jedinice i njihovi pripadnici retko istupaju u javnosti, te su i informacije o njima u medijima uglavnom svedene na iznošenje opštepoznatih činjenica i često su senzacionalistički prikazane.

Teško je ustanoviti kakav imidž imaju i koliki ugled u javnosti Srbije uživaju specijalne jedinice. Između ostalog, to je i zato što do sada nisu rađena posebna istraživanja na tu temu, niti se u redovnim anketama javnog mnjenja prikupljaju stavovi građana o njima.

Misije i zadaci

Specijalne jedinice se od ostalih sastava policije i vojske u Srbiji razlikuju po misijama i zadacima koji su im dodeljeni. Mnogo je teže, međutim, utvrditi međusobne sličnosti i razlike, odnosno preklapanja u misijama i zadacima postojećih specijalnih jedinica.

Tako su Specijalnoj brigadi Vojske dodeljeni izviđački, izviđačko-diverzantski, prepadni, protivteroristički i protivdivezantski zadaci. Žandarmerija je pak namenjena preventivnoj antiterorističkoj delatnosti, suzbijanju terorizma, otkrivanju i lišenju slobode izvršilaca krivičnih dela terorizma, uspostavljanju javnog reda i mira u situacijama „visokog rizika“, obezbeđenju domaćih i stranih delegacija, kao i bezbednosno interesantnih objekata, prostora, osoba i članova njihovih porodica, pružanju pomoći stanovništvu na područjima ugroženim elementarnim nepogodama, pronalasku utopljenika, nestalih lica, vozila, plovniha objekata i raznih predmeta u rekama, jezerima i kanalima. Specijalna antiteroristička jedinica namenjena je delovanju u akcijama visokog rizika u urbanim sredinama, a zadužena je i za zaštitu bezbednosti Republike i njenih građana, naročito prilikom otmice aviona ili vozila, uzimanja talaca, postavljanja barikada, dejstva diverzantsko-tero-

rističkih i odmetničkih grupa i pojedinaca, kao i za borbu protiv organizovanog kriminala. Protiv teroristička jedinica ima slične zadatke u koje, pre svega, spadaju borba protiv terorizma, obezbeđivanje aerodroma „Nikola Tesla” u Beogradu, hapšenja kriminalaca visokog rizika, obezbeđivanje poznatih ličnosti i sl.

Organizacija

Specijalne jedinice se, pored toga, međusobno razlikuju po unutrašnjoj organizaciji i po brojnosti. Specijalna brigada i Žandarmerija su brojčano veće formacije od SAJ i PTJ. Specijalna brigada se sastoji od padobranskog bataljona, izviđačko-diverzantskog bataljona i bataljona za protivteroristička dejstva, kao i od pratećih logističkih četa. U mirnodopskim uslovima u njenom sastavu nalazi se oko 1.000 ljudi. Veći deo brigade smešten je u Pančevu, dok se padobranski bataljon nalazi u Nišu. Specijalnom brigadom komanduje brigadni general koji je na ovu dužnost stigao sa pozicije komandanta 63. padobranske brigade.

Žandarmerija broji oko 2.000 pripadnika koji su raspoređeni u Beogradu, Nišu, Kraljevu i Novom Sadu. Komanda Žandarmerije ima šest odeljenja: odeljenje za operativne poslove, odeljenje za obaveštajne i kontraobaveštajne delatnosti, odeljenje veze, odeljenje za obuku, odeljenje za logistiku i sanitetsko odeljenje. Specijalna antiteroristička jedinica locirana je u Batajnici kraj Beograda i ima oko 200 pripadnika. Sastoji se od „K” tima – komande, „A” tima – udarnog tima, „B” tima – tima za podršku i „C” tima – tima za obezbeđenje i tehničke službe.

Protivteroristička jedinica ima oko 150 ljudi u aktivnom sastavu i pedesetak ljudi u pomoćnim službama, koji su svrstani u četiri tima – po dva tima predviđena za urbanu sredinu i po dva tima predviđena za ruralnu sredinu. Smešteni su u Lipovici kod Beograda. Sa čela Žandarmerije je sada smenjen bivši komandir PJP zbog poternice Haškog tribunala, a na njegovu poziciju doveden je jedan vojni general, što ostavlja prostor za diskusiju o militarizaciji ove policijske jedinice. U ovoj jedinici je nakon integracije članova JSO ražalovan oficirski kadar JSO, a na njihova mesta dovedeni su oficiri iz prištinskog dela tima SAJ. Specijalna antiteroristička jedinica ima najdužu tradiciju među specijalnim jedinicama u Srbiji i na njenom čelu nalazi se pukovnik koji je iz nje potekao. Na čelu PTJ, novoodvojene jedinice čiji kadar čini bivši JSO sa komandnim kadrom iz SAJ, nalazi se pukovnik koji je potekao iz SAJ. Specijalna antiteroristička jedinica i Žandarmerija nalaze se pod komandom direkcije policije, dok je PTJ pod direktnom nadležnošću ministra policije.

Popuna i obuka

Specijalne jedinice popunjavaju se po principu dobrovoljnog prijavljivanja i uz primenu posebnog postupka selekcije. Da bi neko bio primljen u Specijalnu brigadu Vojske, prvo treba da ima visoke psihofizičke sposobnosti i da je natprosečno osposobljen za vojnostručne poslove. Nakon toga, kandidati prolaze selektivnu obuku, a zatim se, ako je uspešno završe, upućuju u jedinicu. Ljudstvo Brigade regrutuje se na osnovu javnog konkursa ili na osnovu molbi pripadnika ostalih jedinica vojske. Popuna policijskih specijalnih jedinica se takođe vrši dobrovoljnim prijavljivanjem i selekcijom. U SAJ se dolazi ili iz policijskih jedinica ili nakon završetka školovanja u srednjoj školi unutrašnjih poslova. Obuka je višestepena, a svaka faza je selektivna. U PTJ mogu da uđu pripadnici Žandarmerije koji prođu dvomesečnu obuku. Pripadnici specijalnih jedinica su uglavnom mladi ljudi. U SAJ taj prosek iznosi 28 godina, dok je u Specijalnoj brigadi to gornja granica za konkurisanje.

Oprema

Lično naoružanje pripadnika PTJ: Pištolji „glok 17”, „CZ 99” i revolveri manjeg kalibra, automati „hekler i koh”, automatske puške M70 7,62 mm, kao i švajcarska SIG 552 5,56 mm. Jedinica je prepoznatljiva po modifikovanim oklopnim džipovima „Hamer”.

Specijalna antiteroristička jedinica koristi revolvere 357 Mag Ruger, pištolje 9 mm para „valter” i CZ 99 i automate „hekler i koh” MP 5A3, te automatske puške M70 7,62 mm.

Žandarmerija koristi modifikovane oklopne kamione TAM110, oklopna izviđačka vozila BRDM2, borbena oklopna vozila BOV, borbena vozila pešadije MVP M80, Saxon, Grizzly, YPR-765. Streljačko naoružanje čine automatske puške M70 7,62 mm, puškomitraljezi M84 7,62 mm, te snajperi M76 7,92 mm, Crna strela 12,7 mm, automati „hekler i koh” 9 mm, pištolji CZ99 i CZ999.

Specijalna brigada VS ima modifikovane oklopne kamione TAM110 i TAM150, modifikovane džipove „Puch”, oklopna izviđačka vozila BRDM2. Streljačko naoružanje čine automatske puške M70 7,62 mm i AK 101 5,56mm sa potcevnim bacačem granata, R4 5,56 mm, puškomitraljezi M84 7,62 mm, te snajperi M76 7,92 mm, Crna strela 12,7 mm, SIG 2000, TRG 21 Sako, automati „hekler i koh” 9 mm, pištolji CZ99, Kolt, Džeriho. Protivoklopna sredstva su standardna za VS – M80 Zolja (64 mm), M79 Osa (90 mm).

Specijalne jedinice se od regularnih jedinica razlikuju po intenzivnijoj obuci i oštrijim kriterijumima prijema, kao i time što imaju prioritet u nabavci opreme i naoružanja. Pored standardnog streljačkog naoružanja koje je u upotrebi u vojsci i policiji, ove jedinice, zbog bliske borbe i borbe u urbanim sredinama, često koriste automate domaće i strane proizvodnje. U upotrebi su i različite vrste pištolja, kao i domaće i strane snajperske puške. Od vozila i letelica često koriste blindirana i adaptirana vozila, kao i helikoptere za brzo transportovanje i podršku. Ove jedinice prilikom izvršavanja specifičnih zadataka često saraduju sa regularnim formacijama vojske i policije.

Iz prethodnog teksta se jasno vidi da među nadležnostima ovih jedinica postoje brojna preklapanja, a da nisu jasno razgraničena polja odgovornosti.

Specijalnih jedinica u Srbiji ima više nego misija koje bi one trebalo da izvršavaju. Zakonski status im je regulisan podzakonskim aktima i vrlo je netransparentan, dok nadzor i civilna demokratska kontrola nad ovim jedinicama funkcionišu kao i u ostalim delovima sektora bezbednosti, odnosno nadzor je minimalan.

Izvori:

Internet prezentacije

- <http://www.vj.yu/cir/organizacija/struktura.htm>
- <http://mirror.mup.sr.gov.yu/domino/zandarme.nsf/Prva>
- [http://www.mup.sr.gov.yu/domino/mup.nsf/9016a0a8bfc9b05dc125702f006a6bcf/\\$FILE/02Pravilnik%20o%20uslovima%20i%20nacinu%20upotrebe%20sredstava%20prinude.doc](http://www.mup.sr.gov.yu/domino/mup.nsf/9016a0a8bfc9b05dc125702f006a6bcf/$FILE/02Pravilnik%20o%20uslovima%20i%20nacinu%20upotrebe%20sredstava%20prinude.doc)
- <http://www.63padobranska.co.yu>
- <http://mirror.mup.sr.gov.yu/domino/mup.nsf/index.html><http://www.mod.gov.yu/>

Mediji

- <http://www.odbrana.mod.gov.yu/>
- <http://www.ekonomist.co.yu/magazin/em156/med/med1.htm>
- <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/11-12-2003/Strane/pero.htm>
- <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/18-12-2001/Strane/spec.htm>
- <http://www.politika.co.yu/ilustro/2247/3.htm>
- <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/01-10-2004/Strane/dogadjaji.htm>
- <http://www.kalibar.novosti.co.yu/code/navigate.php?Id=89>
- <http://www.novosti.co.yu/code/navigate.php?Id=9&status=jedna&vest=98334&datum=2007-01-06>
- http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=05&dd=10&nav_category=11&nav_id=245858
- <http://www.militaryphotos.net/forums/showthread.php?t=100069&page=35>
- <http://www.patriotmagazin.com/arhiva/0195/media/009.htm>

Zakoni

- Zakon o Vojsci, dostupan na <http://www.mod.gov.yu/cir/dokumenta/zakoni/Zakon%20o%20vojsci.pdf>
- Zakon o policiji, dostupan na <http://www.mup.sr.gov.yu/domino/zakoni.nsf/Zakon%20o%20policiji.pdf>
- Zakon o budžetu za 2008. godinu, dostupan na http://www.mfin.sr.gov.yu/download/pdf/zakoni/sector_budzeta/zakon_o_budzetu_za_2008.pdf

Impresum

Urednik Pojmovnika: Miroslav Hadžić

Autor: Marko Milošević

Izdavač: Centar za civilno-vojne odnose, Beograd

www.ccmr-bg.org

Lektura i korektura: Tatjana Hadžić

Dizajn i kompjuterska priprema: Saša Janjić

Štampa: GORAGRAF, Beograd

Tiraž: 500 primeraka

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN 978-86-83543-63-2

COBISS.SR-ID 167627020